

КОМПОНЕНТИ ЦІННІСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В МОВІ ЖІНОЧОГО ЖУРНАЛУ

Стаття присвячена дослідженню компонентів ціннісної картини світу, що втілена в соціально детермінованому виданні – жіночий журнал. Визначено співвідношення понять картина світу, мовна картина світу, ціннісна картина світу. Репрезентовано основні концепти, що виражають смислові домінанти українського жіночого журналу «Жінка» в кінці ХХ – на початку ХХІ століття. Окреслено асоціативно-семантичну структуру визначених концептів та субконцептів. Відзначено загальнонаціональні та гендерно орієнтовані маркери ціннісної картини світу сучасних українських жінок.

Ключові слова: мова журналу, картина світу, мовна картина світу, ціннісна картина світу, концепт, субконцепт.

Мамич М. В. Компоненти ценностной картины мира в языке женского журнала. *Статья посвящена исследованию компонентов ценностной картины мира, воплощенной в социально детерминированном издании – женский журнал. Определено соотношение понятий картина мира, языковая картина мира, ценностная картина мира. Представлены основные концепты, выражающие смысловые доминанты украинского женского журнала «Жінка» в конце ХХ – в начале ХХІ века. Выделена ассоциативно-семантическая структура определенных концептов и субконцептов. Отмечены общенациональные и гендерно ориентированные маркеры ценностной картины мира современных украинских женщин.*

Ключевые слова: язык журнала, картина мира, языковая картина мира, ценностная картина мира, концепт, субконцепт.

Mamych M. V. Components of Value in the Language Picture of the World of Women's Magazine. *The article investigates the components of value in picture of the world, as embodied in the social deterministic edition – women's magazine. It was determined the balance between the notion the picture of the world, language picture of the world, valuable picture of the world. The basic concepts expressing semantic dominant women's magazine "Women" at the end of XX – the beginning of the XXI century are presented. Associative semantic structure of certain concepts and subconcepts is defined. National and gender-specific markers of value picture of the world of modern Ukrainian women are marked.*

An object of the article is to identify and represent value-oriented linguistic markers of concepts and subconcepts through which socio-cultural, gender, aesthetic stereotypes are determined in the language of women magazine "Woman" 90th years of the twentieth century and the first decade of this century. Valuable are the characteristics of scientific knowledge and ethical and artistic and aesthetic components of the conceptual and linguistic picture of the world.

Value orienting points are intertwined in any printed newspaper and magazine source. They determine its structure, headings and titles system by which an imaginary reader focuses on the content of texts, selecting text for reading.

Thus, in the language of the magazine "Woman" at various levels – text, stylistic and pragmatic – fixed wide range of values that reflect elements of language and conceptual worldview of Ukrainian people.

Keywords: language magazine, picture of the world, language picture of the world, valuable picture of the world, concept, subconcept.

Упродовж останніх двадцяти років у лінгвістиці утвердилося психолінгвістичне поняття «картина світу», парадигматизоване залежно від об'єкта

дослідження. Останім часом мовознавці наголошують на тезі, що картина світу – це відображення досвіду певних народів за допомогою вербалізації й орієнтації на інтереси людини (В. В. Жайворонок, Л. А. Лисиченко та ін.). Цей досвід може бути виражений у мові (мовна картина світу), що має часово-просторові, жанрово-стильові, лінгво-естетичні координати динаміки. Як узагальнено в одному з популярних визначень, мовна картина світу – «це вироблене багатовіковим досвідом народу і реалізоване засобами мовних номінацій зображення всього наявного як цілісного і багатоаспектного світу, який за своєю будовою і осмисленими мовою зв'язками своїх частин представляє, по-перше, людину, її матеріальну і духовну життєдіяльність і, по-друге, усе те, що її оточує: простір і час, живу і неживу природу, соціум» [6: 93].

Як картина світу загалом, так і мовна зокрема, є системою об'єктивних і суб'єктивних зв'язків між елементами довкілля та їхніми вербальними знаками, відображеними в структурі ідеографічного словника (Ю. Караулов). Загальний/національний асоціативно-образний досвід завжди має індивідуальне вираження, тому й розрізняють національну, соціальну та індивідуальну мовну картину світу. А втім для осмислення поняття «мовна картина світу» важливо усвідомлювати, що це явище психолінгвальне, бо картина світу – глобальний образ усіх взаємодій соціуму з довкіллям (В. І. Постовалова); залежно від рівня соціалізації та здобутої освіти, індивідуальних психоемоційних властивостей людина у своїй свідомості утримує певний конструкт тієї картини світу, в якій формувалася і динамічно розвивалася її свідомість, зокрема й мовна, виробилися певні ціннісні координати діяльності, зокрема комунікативної. У зв'язку з цим І. О. Голубовська визнає сучасне розуміння мовної картини світу як системи ментефактів, що історично склалися в побутовій свідомості певного колективу й відобразилися в мові.

Феномен «картина світу», «мовна картина світу» не є однорідним, він структурований, ієрархієзований, йому притаманна множинність видів (Й. Стернін), на його формування впливає ряд чинників – мова, традиції, природа, ландшафт та соціальні умови.

Актуальність виконаного дослідження зумовлена потребою виокремити ціннісні маркери в структурі популярних видань, зокрема гендерно орієнтованих, визначити їхні вербалізатори на певному проміжку в історії життя соціуму. У зв'язку з цим є потреба окреслити логічні взаємозв'язки між основними поняттями в репрезентації концептуального підходу до журнального видання. Виходимо з такого положення, що, обґрунтовуючи антропологічний зміст «картини світу», В. І. Карасик увів у науковий обіг поняття «ціннісна картина світу», під яким запропонував розуміти «систему моральних цінностей, етичних норм і поведінкових правил, яка реконструюється у вигляді взаємопов'язаних оцінних суджень, що співвідносяться з юридичними, релігійними, моральними кодексами, загальноприйнятими судженнями здорового глузду, типовими фольклорними і відомими – літературними сюжетами» [7: 3-16]. Ціннісна картина світу має свої домінанти, що визначають тип культури, підтримуваної в мові. Отже, вона – складник

мовної, колективної та індивідуальної свідомості, що може бути описана, на переконання В. І. Карасика, за допомогою концептів як смислових утворень, що відображають сприйняття, розуміння певного феномена в соціальній дійсності.

Ціннісний орієнтир у структурі концепту обґрунтовано в багатьох публікаціях сучасних мовознавців-теоретиків. Зокрема, Н. Д. Арутюнова пояснює, що поняття практичної (повсякденної) філософії виникають «внаслідок взаємодії таких чинників, як національна традиція та фольклор, релігія та ідеологія, життєвий досвід та образи мистецтва, сприйняття та **система цінностей**» [1: 5]. У структурі лінгвокультурного концепту виділяє три складники В. І. Карасик, а саме: образний, фактуальний і ціннісний елементи [7]. При цьому ціннісний компонент концепту є визначальним і також має трикомпонентну структуру: поняття, образ, оцінка. Сукупність концептів, що розглядаються в аспекті цінностей, утворює ціннісну картину світу з такими складниками, як культурні смисли, ціннісні домінанти. Вербалізуючись, як і концепти, ціннісні орієнтири беруть активну участь у процесах формування, підтримки стабільності та розвитку ціннісної картини світу певного соціокультурного простору в складі мовної картини світу. Лексика і фразеологія в структурі тексту відображають концептуально-ціннісну картину світу, пор. у зв'язку із цим думку В. І. Кононенка: «Синергетичні, лінгвокреативні потенції вербальної одиниці виявляють себе в образному слововживанні при взаємодії когнітивних і дискурсивних чинників із опосередкованим осмисленням **духовно-культурних цінностей** – концептосфери національної спільноти» [9: 250]. Кожний із концептів має периферійні похідні – субконцепти, що включають ціннісні ментальні уявлення, динамічну відкритість до оцінності та високі репрезентативні властивості в різних типах мовних знаків. Ці додакові елементи семантики – аспекти, пов'язані зі сприйняттям довкілля, означенням його місця в концептуальній (логічній) картині світу, у значимісній шкалі [пор. 11: 160].

Мета статті – виявити й репрезентувати ціннісно орієнтовані мовні маркери концептів і субконцептів, через які виражені соціокультурні, гендерні, естетичні стереотипи в мові українського жіночого журналу «Жінка» 90-х рр. ХХ ст. і першого десятиліття ХХІ ст. Отже, цінність для соціуму – це щось значиме, вагоме, важливе з-поміж об'єктів чи суб'єктів довкілля, це те, із чим індивід чи соціальна група тісно пов'язані. Ціннісними є характеристики наукового знання, а також морально-етичні та художньо-естетичні складники концептуально-мовної картини світу, пор. думку О. О. Маленко: «У реальному бутті переваги надають тим цінностям, що уможливають повноцінне життєвладштування в його конкретних виявах, суспільному впорядкуванні. Простір ідеального буття окреслюють духовне, інтелектуальне, інтуїтивне в існуванні людини, що вповні реалізується в поетичній творчості. Цінностями при цьому стають екзистенційні й інтелектуальні рівні самої мови як сфери духовної діяльності людини» [12: 1]. Цінності не існують об'єктивно, вони лише об'єктивовані й становлять концептуалізацію бажаного. За шкалою цінностей М. С. Бургіна та В. І. Кузнецова

в першій шкалі – абстрактні властивості (предметні цінності, цінності навколишнього середовища, індивідів, груп, суспільства, людства, логосу), у другій – спрямованість цінностей (самоорієнтовані цінності – ергативні, біосоціальні; орієнтовані зовні цінності – особистісно-групові, соціально-особистісні, особистісно-загальнолюдські, суспільно-групові), у третій – різновиди корисності (тілесні, економічні, соціальні, юридичні, моральні, когнітивні, естетичні, інтелектуальні, професійні) [2: 118 – 121].

Ціннісні орієнтири всіх трьох планів інтегровані в тому чи тому друкованому газетно-журнальному джерелі. Вони визначають його структуру, рубрикацію, а також систему заголовків, за якими уявний читач орієнтується щодо змісту текстів, їх вибору для читання.

Так, у журналі «Жінка» основними рубриками, що структурують ціннісні концептуальні орієнтири, є рубрики, назви яких окреслюють: 1) орієнтовані зовні соціокультурні цінності – соціально-особистісні, особистісно-загальнолюдські, суспільно-групові («Гість номера», «Вісті з неурядових», «Усі ми родом із дитинства...», «Друзі нашого журналу», «Світло вічних істин», «На життєвих стежках», «Силует», «Сповідь», «Контакт», «Ти!», «Рід і родина», «Спорт»), 2) орієнтовані на різновиди корисності; частина з них об'єднана у вставці «Краса та затишок» (естетичні – «Моделі номера», «У стилі осінь», «Тропіки на підвіконні», «Прекрасні супутники наші», «Диво дивне»; тілесні – «Читаємо обличчя», «Будьте здорові, будьте щасливі», «Домашній лікар», «Косметика», «Радить натуропат..», «Сам собі травознай», «Смачного»; морально-психологічні – «Психологічний практикум», «Відкритий урок для батьків», «Світ очима дитини», «Садок врожайний коло хати»; професійні – «Майсер-клас», «Домашня ферма», «Поради на часі», «Дивосвіт», «В'яжіть з нами», «Школа вишивання»), інші – самостійні рубрики видання, а саме: юридичні – «Юридична консультація», «Юридичний клуб»; когнітивні, інтелектуальні – «Кросворд», «Гороскоп», «Магіоскоп»), інтерактивної комунікації – «Нам пишуть», «Лист рубрики» / «Ваші листи» / «Запитання – відповідь», «Читач продовжує розмову»; соціальні – «Народний календар», «Конкурс! Конкурс! Конкурс!»; естетичні – «На прохання читачів» (тексти пісень та ноти). Частина рубрик зумовлена часом виходу журналу. Так, грудневий номер присвячують підготовці до святкування Нового року, Різдва, а тому на часі рубрика на зразок «Дозвольте мені посівати». У різний час упродовж року журнали містять статті, присвячені державному святу й постатям, що репрезентують певний фах (День матері, День учителя, День працівника сільського господарства тощо). Крім того, у журналі «Жінка» утрадиційнені сегменти, де публікуються художні твори для дорослих та дітей, які також виражають певні ціннісні орієнтири.

У деяких назвах рубрик журналів 90-х років ХХ століття виразно відбито соціально-економічні («СНД і ринок», «Жінка і ринок») та соціально-історичні («Хто ми?»), соціально-психологічні («Жити!») аспекти буття. Вони наголошувалися в публікаціях першої половини дев'яностих, потім їхня актуальність знизилася.

Ще один важливий момент у визначенні ціннісних орієнтирів жіночого журналу – заголовки публікацій. Наведемо лише ті назви-сентенції, часом – кліше, що прямо виражають певні цінності буття, а саме: *Безцінна якість – доброта* (Жінка, 1992, №7), *В єднанні – наша нездоланність* (Жінка, 1992, №10), *Треба небагато – здоровий глузд і фаховість* (Жінка, 1996, №10), *Яка ж держава без міцних родин?* (Жінка, 1998, №7), *Шоб у сусіда хата згоріла* (Жінка, 2007, №3), *Громадою творять добро* (Жінка, 2008, №8), *Кому дано, з того спитано буде* (Жінка, 2010, №11) тощо.

Велике значення в мозаїковій картині світу журналу мають також ліди, тобто винесені за межі текстів публікацій фрази чи кілька фраз, що виражають головний зміст тексту. Пор. як поєднані такі компоненти в статті під назвою «Та, яку не покидають»: *Не дивіться на чоловіка, як на «останній шанс»; Приймайте «бій на своїй території»; Не догоджайте* (Жінка, 1998, №7). У лідах – усі деталі, на яких зацентовано увагу в тексті публікації.

Ціннісні орієнтири виражають й прагматоніми. Один із них – *Тарас Шевченко*. Саме в т. зв шевченківських номерах, тобто в кожному третьому номері року, у той чи інший спосіб нагадується про певні аспекти Шевченкіани. За нашими спостереженнями, чимало таких дописів у журналах «Радянська жінка»/«Жінка», де *Шевченкове слово* концептуалізується як *скарб, святиня*, що пов'язано насамперед зі словесною творчістю. Рядки поезії «Садок вишневий коло хати» стають основою для рефлексії про сучасний моральний стан суспільства, сучасні цінності родинного буття. Ідилічній ціннісній поетичній картині протиставлені прагматичні оцінки з негативним експресивним наповненням – *безлад, незгода, беззаконня, байдужість, наркоманія, розбещеність, розпуста, пиятика* («Жінка», 2007, №3, с. 3).

Отже, у мові журналу «Жінка» на різних рівнях – текстовому, стилістичному, прагматичному – закріплений широкий спектр ціннісних орієнтирів, що відображають складники мовної та концептуальної картини світу українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Введение / Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка. Ментальные действия. – М. : Наука, 1993. – С. 3-6.
2. Бургин М. С. Аксиологические аспекты научных теорий / М. С. Бургин, В. И. Кузнецов. – К. : Наук. думка, 1991. – 184 с.
3. Голубовська І. О. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичного вивчення / І. О. Голубовська // Наукова спадщина професора С. В. Семчинського і сучасна філологія : зб. наук. праць : у 2 ч. / упоряд. В. Ф. Чемес. – К. : Видав.-поліграф. центр «Київський ун-т», 2001. – Ч. 1. – С. 252-258.
4. Єрмоленко С. Я. Мінлива стійкість мовної картини світу / С. Я. Єрмоленко // Мовознавство. – 2009. – № 3-4. – С. 94-103.
5. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури / Єрмоленко С. Я. – К., 2009. – 351 с.
6. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. ; за ред. С. Я. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 223 с.
7. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке / В. И. Карасик // Языковая личность: культурные концепты : сб. науч. тр. – Волгоград – Архангельск : Перемена, 1996. – С. 3-16.
8. Караулов Ю. Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка / Караулов Ю. Н. – М. : Наука, 1981. – 208 с.
9. Кононенко В. Смысловая структура концепту / В. Кононенко // Семантика

мови і тексту : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. — Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2006. — С. 248-250. 10. **Лисиченко Л. А.** Рівні мовної картини світу і їх взаємодія / Л. А. Лисиченко //Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць. — 2005. — Вип.16. — С. 80-87. 11. **Лисиченко Л. А.** Ці невичерпні глибини мови / Лисиченко Л. А. — Х. : Видавнича група «Основа», 2011. — 308 с. 12. **Маленко О. О.** Мовно-естетична репрезентація цінностей буття в динаміці української поетичної творчості : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / О. О. Маленко. — К., 2011. — 36 с. 13. **Постовалова В. И.** Картина мира в жизнедеятельности человека / В. И. Постовалова // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. — М., 1988. — С. 8-69. 14. **Стернин И. А.** Коммуникативное поведение и национальная культура / И. А. Стернин // Вестник ВГУ. Сер. Гуманитарные науки. — 1996. — № 2. — С. 45-64.

Мамич Мирослава Володимирівна — кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри прикладної лінгвістики факультету журналістики Національного університету «Одеська юридична академія», Україна, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

E-mail: miroslavamirosov@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-1350-1341>

Mamich Miroslava Volodymyrivna — Ph.D in Philology, Associate Professor at the Department of Applied Linguistics, National University «Odessa Law Academy», Ukraine, Odessa, Pionerska Str., 2.